

Lévay Endre

Indulás

Úgy született, mint egy mozgalom gyermeke.

Nem tőkés vállalkozás szülte, nem is az irodalom széplelkű és kövérszényű mecénásai — mert ilyenek nálunk nem igen akadtak —, hanem egy maroknyi fiatal, akiket a munka, a szegénység, a tennivágyás és ennek bátor hajtása: a haladószelem hozott egyfödél alá.

Nem volt ennek az ifjúságnak sem pénze, sem ideológiailag fölkészült munkaközössége ahhoz, hogy lapot indítson, mert az érés legelején tartott, amikor egy-egy fölolvadás, fölbukkant, „eltévedt” könyv, színpadi mű, vers, vagy akár egy meghitt baráti összejövetel elegendő volt ahhoz, hogy újratermékenyítse.

A harmincas évek elején jártunk. Éppen húsz éve. Május volt és a Népkör mint ennek az ifjúsági mozgalomnak a gyűjtőhelye úgy elcsöndesedett, eltikkadt, mint a tűző nap melegétől ez a paraszti táj. Nehézkessé, mozdulatlaná vált, mint a por, a homok, a föld és a sár. Mi mindent kellett itt annak leküzdenie, aki az út-törő szerepére vállalkozott? De ezt akkor még az sem tudta, aki az indulók körében volt, mert ebből a kis kezdeményezésből még nem lehetett látni a távlatokat, hogy hova, merre vezet az út egy vidéki egyesület szürke falai közül. Mert e falak között az emberek egyszerű polgárok voltak: intellektuelek, iparosok, kisgazdák, alig pár munkás. Ha végigfutott rajtuk a tekintet: sehol egy kitörő koncepció. A vidék egyhangú simaságát tükrözték ők is, az egysíkúságot nem zavarta meg sem a szellem, sem a képzület hullámváza. Köztük a munkások oly kevesen voltak, hogy az ember félkézen is megszámálhatta volna. A munkásságnak csak egy kis része fordult a Népkör felé; azok, akik a kispolgári környezetben magukra találtak, és tovább — azok, akik fölfigyeltek az ifjúságra és bíztak abban, hogy az apró kis kezdeményezésből, a becsületes szándékú munkából a haladó szellem művesei nőhetnek ki.

A belső sovíniszta érzelmek és a revizionista nemzeti vágyódások mellett volt itt a liberális szellemnek is valami hagyománya. Nem sok, ha kissé elmosódó is, és messze, másfelé hullámozó, de ható tényező, amely beszűrődött az egyesület falai közé és megnyerte, vagy megejtette azokat a fiatalokat, akik a nyomorúságos élet útvesztőiből kiutat kerestek, és még nem ismerték föl a kapitalizmus szörnyű ellentmondásait.

Az ifjúság helyzete volt a mozgalom gyökere, és az az erő, amely egyre tovább vitte a fejlődés útján. A munkanélküliség, a kizsákmányoltság, a lebegés két világ között, kilátástalanul és vígasztalanul. Kisemberek: iparosok, kiskereskedők, munkások és szegény intellektuelek gyerekei mi másban is, mint csak a nyelvben és a dalban látták azt, ami magyar. Hiszen költőjük, Ady, a szláv, oláh és magyar bánatot egy bánatnak mondta, ez volt a Dunamedence és a még alig értett és alig ismert szláv költők is erről a bánatról írtak. Jován Popovics, Krlezsa, Racin, Andrics, és annyian mások hasonló fájdalokról, panaszokról és ugyanazon készülő lázadásról daloltak. Így találkoztak az eszmékkel az irodalomban, a politikában: az életben, ha kívülről nem is voltak sokan szószólói ennek az egymásratalálásnak. Nem volt nehéz találkozniok, hiszen megtanította erre őket maga az élet. Úgy mondom, ahogy volt: egy-két könyv, folyóirat vagy könyvatos röpirat tépte le szemükről a hályogot, — vágta föl nyelvüket.

Afféle szedelődzködés volt ez; az erők gyűjtése és kipróbálása arra, hogy hangjuk messzebbre szóljon. Szerették volna magukat megmutatni, hogy mozdulásukra másutt is fölfigyeljenek; hívás, toborzó vagy a szervezés kezdeményezőinek hangja, amelyben nem voltak elvont irodalmi törekvések, és csak irodalomni törek-

vések, mint más lapokban, hanem társadalmat mozgó tervek a maguk kis, vidéki méreteiben.

A szélesebb horizontokról így szűkült le az egész egy kis képre. Szabadkán sokáig beszéltek arról, hogy „négy-öt ifjú összehajolt...” és elhatározta, hogy lapot indít. Nem volt ez könnyű dolog pénz nélkül, és megfelelő erő nélkül; a magárahagyottak minden fogyatékossága megmutatkozott a kezdeményezésen. Mindössze két iv, harminckét oldal, újságpapíron, egyszerű szedés; néhány írás, vers, karcolat, levél, lapszemle, könyvismertetés, és az ára csak három dinár.

Ez volt a HID első száma 1932 májusában.

Kilencszáz példány nem volt nagy szám, és nem is volt elég nagy szó arra, hogy igazi visszhangot keltsen a Vajdaságban. Nyiszlett kis lap, szürke, szerény: írói névtelen emberek, akiket csak Szabadka ismert és talán Szenteleky pár irodalmi szárnypróbálgatásból. Ablakot kellett törni a visszhanghoz, hogy jelenvalóságára fölfigyeljenek. De hogyan, amikor az egyesület felelős vezetői (legalábbis azok, akik magukat hivatalból vagy „földről” felelősöknek nevezték) mindig úgy beszéltek erről az indulásról, mint a becskeréki magyar fórum ülésén, amikor a szabadkai kiküldött beszámolója során előhúzta zsebéből a „HID” első számát és fölényes mosollyal mutatta a „magyar dolgok intézőinek”:

„Itt van. A gyerekek lapja...”

Ezek a „gyerekek”, ha kissé naivan is, de mindjárt az első számban megmondták, hogy tovább, távolabb látnak, mint ők. Elmondják ezt őszintén és hitlesen az 1934 májusában megjelent bevezető sorok:

„Hidat verünk a keserű ma és az ígéretes holnap között tátongó szakadék fölötte, hogy elérjük a boldogabb jövőt. Hidat verünk a régi és az új kultúra, az idősebb és az ifjú nemzedék fölfogása közé, mert meggyőződésünk, az ifjúságnak nem az a föladata, hogy romboló csákánnyal rohanjon mindannak, amit a régiek építettek, hanem az, hogy a munkát ésszel és erővel az eljövendő nemzedék igényei szerint folytassa. Hidat kívánunk építeni a magyar és a délszláv nép és kultúra közé, hogy a két nemzet műveltségi kapcsolatai még szorosabbá váljanak. Hidat akarunk építeni a korok, életfölfogások, nemzetek — hidat ember és ember közé.”

Ezek a szavak nem veszték el nyomtalanul, hiszen elég sokan voltak már, akik ilyen szólításra vártak. Ma már úgy tűnik, — ha visszatekintünk arra az időre —, hogy csak az indítás hiányzott az induláshoz; valaki valamilyen formában megkezdje a munkát, hogy a kezdeményezésből tett kerekedjen és kiemelkedjen a bácskai mozdulatlanságból.

Az első időben, a kezdő lépéseknél a lap az értelmiségre támaszkodott. Nemcsak az egyetemi hallgatók jelentkeztek, jöllehet, az első hónapokban főleg tőlük érkezett támogatás és igyekeztek át is vinni a köztudatba, hogy az egyetemista ifjúság mozgalmáról van szó. Annak a szava volt a hangosabb, aki közelebb állt a néphez, ha a „népet” politikai szólamként azok is emlegették, akiknek csak ürügy volt és szemérmetlenül hazug kortesfogás. Természetes, hogy kialakult a „jobb és bal”, mert a nacionalista, revizionista, fasiszta törekvés hamarosan fölütötte a fejét.

A főiskolások mellett nemsokára jelentkeztek Vajdaság kultúrmunkásai. A falu és a kisváros szellemi „színe-java”, aki már tekintélyénél és szerepénél fogva sem maradhatott ki abból, hogy az új lap ott legyen az asztalán. Egyik is, másik is úgy vélte, hogy ez az ő élete tükrözője lesz. Az egyik becsületes szándékkal föl akarta tárni a falut, szoba akarta hozni a nép eltakart életét, öntudatosítani, tanítani akart; a másik a kispolgári nemzeti ábrándozásnak, a rejtett revizionista törekvéseknek akart teremteni jó porondot, ahonnan majd alkalomadtán utat tör magának. Vajdaságban külön utak és külön törekvések kerülgették egymást, olyanok is, amilyenekkel csak a maradiságában és vaskalaposságában megfeneklett paraszti vidék tudott megmutatkozni. Amíg nyílt színvallásra nem került a sor, addig akadtak olyan kísérletek is, hogy ügyvédbojtárok, laptudósítók, tanítók és filiszterek éppen a HID-on keresztül akarták kiszélesíteni a jámbor mezben jelentkező kispolgári törekvéseiket. A szereplési vágyon túl, vagy azzal együtt, természetesen magukkal hozták kispolgári ideológiájukat is s ahogy nőtt a számuk, úgy erősödött az a szándék, hogy a lap hasábjain egyre inkább szóhoz jussanak. Céljuk az volt, hogy előbb semlegesítsék a haladó szellemet, azután megkaparintsák a lapot és teljes

egészeben átvigyék a Horthy-fasizmust sóvárgók vizeire. Ebben a legnagyobb hangadó a zágrábi egyetemista kör volt és az újvidéki „Reggeli Újság”, majd a véres uszító Nagy Iván, fasiszta lapja, „A Nép”.

Amennyire ezt harcnak lehetett nevezni, ez volt a „HID” első harca, hogy kitörjön a polgári keretek közül és megtalálja a munkássághoz vezető utat. A hadakozásban éppen azzal erősödött, hogy a munkásmozgalom harcosai rokonszenvvel kísérték az erőpróbát, melléje álltak és átsegítették a legnagyobb nehézségeken.

A „HID” ebben az időben — 1936-ban — 1200 példányban jelent meg, s amilyen arányban emelkedett a munkásolvasók száma, olyan arányban maradoztak le körülötte a fékező erők, hogy kitartson mellette tovább a haladó értelmiség. Voltaképpen a „HID” programja is ekkor kezdett valósággá válni, a szavak tartalommal teltek meg és a háromdínáros „újság” így, de sokszor kézzől-kézre járva eljutott a legszegényebb olvasóig. Ingyen, vagy fillérékért.

Sárguló lapok. Kevés, nagyon kevés maradt meg belőlük, mert a Horthy-fasizmus idején elemésztette a tűz, hogy nyom ne maradjon a vérebeknek. Ma már el sem hinné az ember, ha a pár meglelt számot lapozza, hogy egy sovány, harminckétoldalas, újságpapírra nyomott lapba mennyi minden belefér. Fialat írók, költők, műfordítók, festők, rajzolók, karikatúristák, linómetszők egész népes tábora sereglett köréje. Az ismeretlenségből kinőttek a nevek és a „HID”-dal egybeforrtak. Az irodalmi folyóirat, a Kalangya — eleinte — fölülről nézett le rá; a napisajtó szürke, egyhangú kommunikében emlékezett meg róla, voltak, akik nem akartak tudomást venni róla, de annál inkább a rendőrség vizsla szeme, az ügyészség, a cenzura. Egy-egy tanulmány, vers, elbeszélés vagy útleírás megjelenése után nem egyszer a hajszá indult az írók ellen. A gyengébbek bátorságot nyertek, hogy hangosabban szóljanak. Az igazi visszhang erre éppen ott támadt, ahonnan az író témáit merítette, a nép között. Ha kínlódva, botorkálva és verejtékkal is, de épült a híd az új világot váró népek, és új életet építő emberek közé...

Húsz esztendeze, ha ormótlanul is, de lerakták az első pillért.